

PIOTR ŁUKA
SABINA KRAMARCZYK

dr Piotr Łuka

mgr Sabina Kramarczyk¹

**PRAWNE I PRAKTYCZNE ASPEKTY DZIAŁAŃ PODEJMOWANYCH
PRZEZ POLICJĘ NA RZECZ PRZECIWDZIAŁANIA
PRZESTĘPCZOŚCI NIELETNICH**

**LEGAL AND PRACTICAL ASPECTS OF POLICE OPERATIONS
IN THE DOMAIN OF JUVENILE CRIME PREVENTION**

STRESZCZENIE

W artykule zostały zawarte treści dotyczące prawnych i praktycznych aspektów działań podejmowanych przez Policję na rzecz przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich. Ukazano skalę i strukturę oraz uwarunkowania przestępczości nieletnich w Polsce, wskazując na niepokojące tendencje dotyczące wzrostu zachowań agresywnych w środowisku młodych ludzi. Podjęto próbę wskazania przyczyn wzrostu ilości ujawnianych zachowań przestępczych nieletnich. Opisano regulacje prawne wynikające z przepisów ustawowych oraz wewnętrznych przepisów Policji. Odniesiono się do praktycznych problemów w zakresie inicjatyw i działań podejmowanych przez Policję w tym obszarze. Wnioski odnoszą się do praktycznych aspektów realizacji zadań Policji ukierunkowanych na zapobieganie i zwalczanie zjawiska w kontekście potrzeby podejmowania profesjonalnych działań i współdziałania w tym zakresie z innymi podmiotami.

Słowa kluczowe: nieletni, policja, bezpieczeństwo, przestępczość

ABSTRACT

The present paper contains legal and practical aspects of Police activities in order to counteract juvenile demoralization and delinquency.

¹ p.luka@wspol.edu.pl, s.kramarczyk@wspol.edu.pl, tel. 89/6215970, 89/6215146, wykładowcy Zakładu Bezpieczeństwa Społecznego Instytutu Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego Wydziału Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Administracji Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie.

It demonstrates the degree and structure as well as the causes of juvenile delinquency in Poland, which reveal a worrying tendency of increasing aggressive behaviour among adolescents. The paper attempts to disclose the underlying reasons of aforesaid increase taking as a basis resolved cases of delinquent juvenile behaviour. We specified the legal regulations as indicated by the legislative organ as well as by internal police directions. We focused on practical issues within the scope of police operations and activities in this domain. The conclusions refer to the practical aspects of the execution of police tasks focused on crime prevention and the dealing with aforesaid phenomena, taking under special consideration the necessity of concerted professional actions and cooperation with other authorities to attain a common goal.

Keywords: juvenile, police, safety, delinquency

1. WPROWADZENIE

Policja to umundurowana i uzbrojona formacja służąca społeczeństwu i przeznaczona do ochrony bezpieczeństwa ludzi oraz do utrzymywania bezpieczeństwa i porządku publicznego. Zgodnie z art. 1 Ustawy o Policji² podstawowe zadania Policji to między innymi:

- 1) ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra;
- 2) ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego, w tym zapewnienie spokoju w miejscach publicznych oraz w środkach publicznego transportu i komunikacji publicznej, w ruchu drogowym i na wodach przeznaczonych do powszechnego korzystania;
- 3) inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi;
- 4) wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców.

Zadaniem tej formacji i jej funkcjonariuszy jest kreowanie bezpieczeństwa, w szczególności w wymiarze bezpieczeństwa publicznego. W ramach

² Ustawa z dn. 06.04.1990 r. o Policji, Dz.U.10.43.277, tekst jednolity z późn. zm., art. 1.

wskazanych wyżej zadań jednym z bardzo istotnych obszarów działań Policji w Polsce jest przeciwdziałanie demoralizacji i przestępczości nieletnich. Znajduje to swoje odzwierciedlenie w wewnętrznych przepisach służbowych Policji³.

Według Ryszarda Zięby termin bezpieczeństwo (łac. *sine cura*) jest współcześnie definiowany jako stan pewności, spokoju, zabezpieczenia i oznacza brak zagrożenia lub ochronę przed nim⁴. Trzeba jednak mieć na uwadze, że bezpieczeństwo to także podstawowa potrzeba człowieka warunkująca jego zrównoważony rozwój. Jest to szczególnie istotne w odniesieniu do młodych ludzi - osób, które są na szczególnym etapie swojego rozwoju. Młodzi ludzie to osoby, których osobowość, system wartości dopiero się kształtują. W związku z tym są bardzo podatni na różnego rodzaju wpływy - pozytywne i negatywne wzorce zachowań.

To w młodym wieku kształtują się właściwe lub nie postawy. Dlatego tak istotne wydaje się staranne zadbanie o to, aby uchronić młodych ludzi przed zagrożeniami, których występowanie i postrzeganie warunkuje zrównoważony rozwój. Funkcjonowanie w środowisku, w którym występują zagrożenia, może wpływać na równowagę rozwoju tu i teraz, ale także w zdecydowanie dłuższej perspektywie. Występowanie zagrożeń, świadomość ich występowania oraz poziom ochrony przed nimi to z kolei czynniki, które warunkują obiektywne bezpieczeństwo młodego człowieka.

Powszechnie wiadomo, że kluczowymi czynnikami środowiskowymi warunkującymi właściwy rozwój młodego człowieka są: rodzina, szkoła, grupa rówieśnicza.

Zapewnienie bezpieczeństwa wszystkim obywatelom - w tym młodzieży szkolnej - to także jedna z głównych funkcji państwa. Państwo jest instytucją, która we współczesnym świecie najskuteczniej jest w stanie zapewniać bezpieczeństwo swoim obywatelom. Z perspektywy instytucji, jaką jest Policja, warto zwrócić uwagę na to, że jest to główna formacja realizująca zadania z zakresu bezpieczeństwa publicznego w Polsce.

Przedmiotem rozważań niniejszej publikacji są prawne i praktyczne aspekty działań podejmowanych przez Policję na rzecz przeciwdziałania przestępczości nieletnich. Celem jest ukazanie skali i struktury zachowań

3 Zob. Zarządzenie 1619 KGP z dnia 03.11.2010 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich, Dz.Urz.KGP.10.11.64.

4 Zięba, 2001, s. 27.

przestępczych nieletnich oraz zadań, do jakich w kontekście przeciwdziałania tym zagrożeniom zobowiązani są policjanci. Założonym problemem badawczym jest pytanie:

Czy, a jeżeli tak, to w jakim stopniu Policja powinna angażować się w działania na rzecz przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz jakie są uwarunkowania działań podejmowanych przez Policję w tym zakresie?

Odnosząc się do tak zarysowanego problemu badawczego, dokonano analizy i syntezy danych statystycznych oraz obowiązujących regulacji prawnych, w tym przepisów wewnętrznych Policji. Ponadto w ramach wywiadu niesformalizowanego przeprowadzono rozmowy z policjantami zajmującymi się problematyką przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich w jednostkach terenowych Policji. Wywiad zrealizowano wśród policjantów - słuchaczy kursów z zakresu problematyki nieletnich, realizowanych w Wyższej Szkole Policji w Szczytnie, w ramach których prowadzącymi zajęcia byli autorzy niniejszej publikacji.

W danych statystycznych odnoszących się do zjawiska demoralizacji i przestępczości nieletnich można odnaleźć informacje dotyczące liczby nieletnich sprawców czynów karalnych oraz nieletnich zagrożonych demoralizacją. Warto się jednak tym danym przyjrzeć w trochę szerszej perspektywie. Odnosząc się do przyjętego problemu badawczego, można stawiać szereg kolejnych pytań. Jakie są przyczyny tego rodzaju zachowań młodych ludzi? Czy nie należałoby większej uwagi skupić na tych właśnie przyczynach? Czy to Policja powinna podejmować działania na rzecz przeciwdziałania przyczynom tych negatywnych zjawisk? Czy nie powinny tego czynić inne podmioty? Czy Policja nie powinna się skupić na walce z przestępczością z udziałem osób dorosłych?

Te i inne pytania często są zadawane w kontekście zadań Policji związanych ze zwalczaniem przestępczości zorganizowanej, terroryzmu, przestępstw skierowanych przeciwko organom państwa. Czy więc Policja rzeczywiście powinna istotną część zaangażowania swoich funkcjonariuszy kierować w stronę młodych ludzi – dzieci i młodzieży? Odpowiedź jest złożona. Aby podjąć próbę odpowiedzi na tak postawione pytania, warto przybliżyć skalę i strukturę zjawiska przestępczości nieletnich w Polsce, działania podejmowane przez Policję w tym zakresie oraz praktyczne i prawne aspekty tych działań.

2. SKALA I STRUKTURA PRZESTĘPCZOŚCI NIELETNICH W POLSCE

W Polsce co roku Policja stwierdza ponad milion przestępstw. Jest to liczba, która jest istotnym wskaźnikiem poziomu bezpieczeństwa i porządku publicznego w kraju. W roku 2011 liczba przestępstw stwierdzonych przez Policję wyniosła 1 159 554 (2010 – 1 138 523). W tej liczbie w 2011 roku stwierdzono 101 026 czynów karalnych dokonanych przez osoby nieletnie (2010 – 99 187)⁵.

Od 10 lat ma miejsce tendencja wzrostowa procentowego udziału czynów karalnych nieletnich w stosunku do ogólnej liczby przestępstw stwierdzonych w Polsce. W 2003 roku ten wskaźnik wyniósł 4,3%, a w roku 2011 – 8,7%. Tendencja ta jest także niepokojąca z uwagi na spadek ogólnej liczby stwierdzanych przestępstw, która w 2003 roku wyniosła 1 466 643, a w roku 2011 spadła do 1 159 554.

Jak wynika z analizy przedstawionych danych (patrz tabela nr 1), w Polsce w roku 2011 w porównaniu do 2003 roku odnotowano spadek ogólnej liczby stwierdzanych przestępstw przy jednoczesnym wzroście liczby stwierdzanych czynów karalnych nieletnich. Procentowy udział nieletnich w ogólnej liczbie przestępstw wzrósł na przestrzeni tych lat o ponad 100%.

Tabela nr 1. Skala przestępczości nieletnich

ROK	przestępstwa stwierdzone	w tym czynykaralne nieletnich	% udziałunieletnich
2011	1 159554	101 026	8,7
2010	1 138 523	99 187	8,7
2009	1 129 577	85 020	7,5
2008	1 108 057	74 219	7,8

⁵ Dane statystyczne Komendy Głównej Policji.

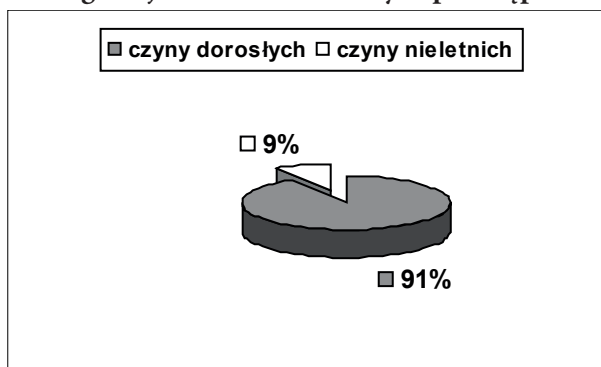
2003	1 466 643	63 239	4,3
------	-----------	--------	-----

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Komendy Głównej Policji.

Wskaźnik udziału nieletnich sprawców czynów karalnych w ogólnej liczbie ustalonych podejrzanych wyniósł w **2011 roku** - 9,5% (2010 r. - 9,9%), natomiast **czyny karalne** stanowiły - 8,7% (2010 r. - 8,7%) ogółu przestępstw stwierdzonych.

Skalę przestępczości nieletnich w Polsce w roku 2011 zobrazowano diagramem nr 1, porównując ją w ujęciu procentowym do ogólnej liczby popełnianych przestępstw.

Diagram nr 1. Procentowy udział czynów nieletnich i dorosłych w ogólnej liczbie stwierdzonych przestępstw

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Komendy Głównej Policji.

Ilość czynów popełnianych przez osoby nieletnie – **8,7%** (101 026) jest szczególnie istotna z uwagi na to, że wskazane w statystyce policyjnej czyny karalne nieletnich to zasadniczo dzieło tylko czterech roczników osób w wieku 13-17 lat, a pozostała część 91,3% - 1 058 528 to dzieło dorosłych sprawców (czyli osób w wieku powyżej 17 roku życia).

Jeszcze bardziej niepokojące są proporcje udziału czynów karalnych nieletnich w konkretnych kategoriach przestępstw, co ukazano w tabeli nr 2.

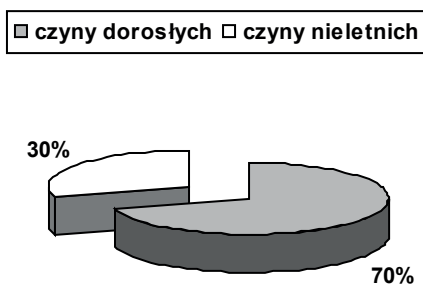
Tabela nr 2. Czyny zabronione nieletnich - wybrane kategorie w roku 2011

ROK	kategoria przestępstwa/ czynu zabronionego	liczba przestępstw popełniona przez dorosłych	liczba czynów zabronionych popełnionych przez nieletnich	procentowy udział nieletnich
2011	wszystkie kategorie	1 058 528	101 026	8,7%
	udział w bójce lub pobiciu	8 428	3 580	29,8%
	uszczerbek na zdrowiu	10 951	5 496	33,4%
	rozbój, kradzież i wymuszenie rozbójnicze	13 793	12 438	47,4%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Komendy Głównej Policji.

Jeżeli przyjrzymy się procentowemu udziałowi czynów karalnych nieletnich w porównaniu z ogólną liczbą stwierdzonych przestępstw w kategorii: udział w bójce lub pobiciu, okazuje się, że w tej kategorii udział nieletnich jest kilkakrotnie większy (od ogólnego udziału nieletnich we wszystkich kategoriach), bo wynosi aż 29,8%. Dane te zostały ukazane w diagramie nr 2.

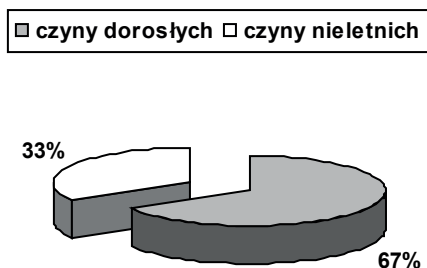
Diagram nr 2. Procentowy udział czynów nieletnich i dorosłych w ogólnej liczbie stwierdzonych przestępstw w kategorii – **udział w bójce i pobiciu**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Komendy Głównej Policji.

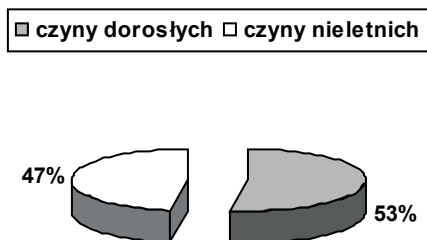
W kategorii uszczerbek na zdrowiu czyny nieletnich stanowią 33,4%, a najgorzej przedstawiają się proporcje dotyczące grupy przestępstw rozbójniczych - rozbój, kradzież i wymuszenie rozbójnicze, gdzie nieletni są sprawcami aż 47,4% tego rodzaju zachowań. Dane te (ich proporcje) zaprezentowano w diagramach nr 3 i 4.

Diagram nr 3. Procentowy udział czynów nieletnich i dorosłych w ogólnej liczbie stwierdzonych przestępstw w kategorii – **uszczerbek na zdrowiu**

Źródło: *opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Komendy Głównej Policji.*

Diagram nr 4. Procentowy udział czynów nieletnich i dorosłych w ogólnej liczbie stwierdzonych przestępstw w kategorii – **rozbój, kradzież i wymuszenie rozbójnicze**

Źródło: *opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Komendy Głównej Policji.*

Jak wynika z analizy danych statystycznych, na przestrzeni ostatnich lat wzrosła drastycznie ilość różnego rodzaju zachowań agresywnych nieletnich. Wniosek jest taki, że młodzież w coraz większym stopniu lekceważy normy prawne i społeczne.

Warto zauważyć, że niektóre z przestępstw rozbójniczych zagrożone są karą nawet do 12 lat pozbawienia wolności. W tej kategorii w przypadku dokonania rozboju odpowiedzialność karną na podstawie przepisów kodeksu karnego - na zasadach określonych dla dorosłych - może ponieść także nieletni już po ukończeniu 15 roku życia⁶.

W ogólnym zestawieniu proporcji przestępczości dorosłych i nieletnich udział nieletnich to „zaledwie” 8,7%. Jednak po szczegółowej analizie struktury zachowań przestępczych nieletnich można dojść do bardzo interesujących, ale jednocześnie niepokojących wniosków w odniesieniu do niektórych kategorii zachowań przestępczych w konkretnych województwach. I tak na przykład w **kategorii rozbój, kradzież i wymuszenie rozbójnicze** w województwie wielkopolskim w 2011 roku nieletni dokonali – 1 212 czynów karalnych, co stanowiło aż 65,1% ogółu przestępstw stwierdzonych w tej kategorii (w 2010 roku było to odpowiednio 1083 czyny, co stanowiło 58,8%). Porównywalne dane odnotowano w województwie małopolskim, gdzie w 2011 roku stwierdzono 2 198 czynów karalnych, co stanowiło 62,8% ogółu przestępstw stwierdzonych w tej kategorii (w 2010 roku było to 2 416 czynów, to jest 62,2%). W 2011 roku rekordowy procentowy udział czynów nieletnich w tej kategorii odnotowano w województwie świętokrzyskim, gdzie nieletni dokonali – 680 czynów karalnych, co stanowiło **aż 72,4% ogółu przestępstw stwierdzonych w tej kategorii** (w 2010 roku było to odpowiednio 268 czynów, co stanowiło 44,5%).

Procentowy udział czynów karalnych nieletnich w ogólnej liczbie zachowań przestępczych nie obrazuje w pełni skali zjawiska. Wzrost liczby agresywnych zachowań został także ukazany w liczbach bezwzględnych. W tabeli nr 3 ukazano nominalny wzrost ilości stwierdzonych czynów zabronionych nieletnim w trzech wybranych kategoriach w latach 2005-2011. Jak wynika z przedstawionych danych, w opisanych kategoriach nastąpił istotny wzrost liczby tych zachowań. Zachowania określone we wszystkich trzech kategoriach cechują się fizyczną, jak też psychiczną agresją sprawców. Możemy i powinniśmy te sytuacje rozpatrywać także w kontekście stanu i poczucia bezpieczeństwa ogółu młodych ludzi w środowisku szkoły, grupy rówieśniczej. Zagrożenia tego rodzaju wpływają także negatyw-

⁶ Ustawa z dnia 06.06.1997 Kodeks karny, Dz.U.1997.88.553 z późn. zm., art. 10.

nie na możliwości zrównoważanego rozwoju, co w wieku szkolnym jest niezmiernie ważne.

Często przyczynami generującymi agresję i przemoc oraz będącą ich skutkiem przestępczość nieletnich są uwarunkowania społeczno-ekonomiczne, tj. ustrój społeczno-gospodarczy, warunki materialne rodziny, jej pozycja społeczna, a także (...) wadliwe funkcjonowanie rodziny, w której następuje rozluźnienie więzi rodzinnych oraz osłabienie lub wręcz brak kontroli nad nieletnim. Z niepokojem stwierdza się, że obecna sytuacja społeczna Polski determinuje przestępczość nieletnich i ich dewiacyjne zachowania⁷.

Ważne więc jest, aby, także przy udziale podejmujących w tym obszarze działania policjantów, trafnie diagnozować środowiskowe przyczyny zachowań nieletnich. Jednak skuteczne podejmowanie działań w zakresie oddziaływania na przyczyny nie może być tylko domeną Policji. Policja działająca w tym obszarze ewidentnie powinna podejmować we współdziałaniu z szeregiem innych właściwie do tego przygotowanych podmiotów. Są to na pewno takie instytucje, jak: ośrodki pomocy społecznej, komisje przeciwalkoholowe, służba zdrowia, szkoły i inne. Dobrze jednak by było, aby przedstawiciele wszystkich współdziałających podmiotów mieli świadomość skali i struktury zagrożeń w tym obszarze, oraz rysujących się, przez pryzmat prezentowanych danych statystycznych i uwarunkowań środowiskowych, niepożądanych perspektyw. Na bazie zaprezentowanych tendencji można prognozować, iż w najbliższej przyszłości bez podejmowania zdecydowanych i zorganizowanych działań, we współdziałaniu z szerokim spektrum podmiotów, sytuacja nie ulegnie istotnej zmianie.

Tabela nr 3. Czyny zabronione nieletnich. Wybrane kategorie w latach 2005-2011

ROK	uszczerbekna zdrowiu	udział w bójelub pobiciu	kradzież rozbójnicza,rozbój, wymuszenie
2011	5 496	3 580	12 438
2010	5 591	3 158	11 547
2009	4 636	3 039	9 121
2008	3 384	3 242	8 161
2007	3 534	2 958	7 511

⁷ Rajewska-deMezer, Twardowska- Rajewska, 2005, s. 133.

2006	3 429	2 694	8 154
2005	3 016	2 147	8 081

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Komendy Głównej Policji.

Niepokojący jest wzrost ilości zachowań agresywnych w środowisku młodzieży, których występowanie w istotnym zakresie warunkuje stan bezpieczeństwa publicznego. Działania w tym obszarze podejmowane przez Policję i inne podmioty są bardzo istotne z uwagi na to, że wśród nieletnich, w szczególności dopuszczających się tych zachowań, utrwalają się schematy zachowań, za które nie ponoszą - będąc nieletnimi - odczuwalnych konsekwencji. Bardzo często tego rodzaju negatywne zachowania, przy braku właściwej reakcji ze strony środowiska, przekładają się na zachowania przestępcze w dorosłym życiu.

Otwartym zagadnieniem pozostaje system współpracy pedagogów ze specjalistą do spraw nieletnich i patologii, zespołem do spraw prewencji kryminalnej, dzielnicowym, policjantem służb patrolowo-interwencyjnych oraz innymi policjantami, na przykład ruchu drogowego i służb kryminalnych. Być może dzielnicowy powinien być koordynatorem współpracy i uczestniczyć w radach pedagogicznych w szkołach, które znajdują się na terenie jego rejonu służbowego⁸.

Taka sugestia Marka Stefańskiego, zwłaszcza w stosunku do roli dzielnicowego, wydaje się godna rozważenia, zwłaszcza w kontekście wyżej przedstawionych danych statystycznych.

3. REGULACJE PRAWNE

Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich⁹ jest kompleksowym aktem prawnym w zakresie traktowania nieletnich. W regulacji tej zdefiniowano pojęcie czynu karalnego oraz wskazano okoliczności świadczące o demoralizacji nieletnich. Przepisy Ustawy mają zastosowanie w przypadku:

⁸ M. Stefański, *Uspołecznienie Policji jako proces kształtowania poczucia bezpieczeństwa w środowisku lokalnym. Kierunki rozwoju służb prewencyjnych Policji w Polsce*, Szczytno2007, s. 239.

⁹ Ustawa z dnia 26.10.1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, Dz.U.2010.33.178 j.t.

- 1) zapobiegania i zwalczania demoralizacji - w stosunku do osób, które nie ukończyły lat 18;
- 2) postępowania w sprawach o czyny karalne - w stosunku do osób, które dopuściły się takiego czynu po ukończeniu lat 13, ale nie ukończyły lat 17;
- 3) wykonywania środków wychowawczych lub poprawczych - w stosunku do osób, względem których środki te zostały orzeczone, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez te osoby lat 21¹⁰.

Czyn karalny w ujęciu przepisów ustawy to każde przestępstwo lub wymienione w Ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich wykroczenia (niektóre wykroczenia przeciwko porządkowi i spokojowi publicznemu, przeciwko bezpieczeństwu osób i mienia, przeciwko bezpieczeństwu i porządkowi w komunikacji, przeciwko mieniu, interesom konsumentów, urządzeniom użyteczności publicznej). Ustawa ta nie definiuje wprost pojęcia demoralizacji, jednak wymienia szeroki katalog typowych objawów demoralizacji nieletniego - są to w szczególności: naruszanie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchyłanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierządu, włóczęgostwo, udział w grupach przestępczych¹¹.

Przejawy demoralizacji oraz czyny karalne dokonywane przez nieletnich stanowią przesłanki wszczęcia postępowania w sprawie nieletniego. Władnym do wszczęcia postępowania w celu ewentualnego zastosowania odpowiedniego środka wychowawczego lub poprawczego wobec nieletniego jest sąd rodzinny. Warto przypomnieć, że naczelną zasadą postępowania w sprawach nieletnich jest kierowanie się ich dobrem i stosowanie rozwiązań, które będą najbardziej pomocne dla ich właściwego rozwoju.

Ustawa daje do dyspozycji Sądu Rodzinnego środki wychowawcze oraz poprawcze o różnicowanym charakterze oddziaływania na nieletniego.

Środki wychowawcze można scharakteryzować ogólnie jako:

- 1) nie zmieniające środowiska, w którym przebywa nieletni (zastosowanie nadzoru rodziców lub kuratora);
- 2) zmieniające częściowo jego środowisko (skierowanie do ośrodka

¹⁰ Tamże, art. 1.

¹¹ Tamże, art. 4.

kuratorskiego, organizacji społecznej lub instytucji zajmującej się nieletnimi);

3) zmieniające całkowicie jego środowisko (umieszczenie nieletniego w rodzinie zastępczej, zakładzie wychowawczym, młodzieżowym ośrodku socjoterapii).

Ustawa nakłada także na policjantów prawny obowiązek reagowania na negatywne zachowania nieletnich. W ramach wykonywanych czynności służbowych funkcjonariusze Policji realizujący działania w środowisku nieletnich muszą poruszać się w granicach obowiązujących norm prawnych, spośród których jako najistotniejsze można wskazać takie, jak: Ustawa o Policji¹², Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich i Zarządzenie Komendanta Głównego Policji w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich¹³.

W zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich Policja zobowiązana jest w szczególności do:

- 1) wykrywania popełnionych czynów karalnych i ujawniania nieletnich sprawców oraz wykonywania w tym zakresie czynności wynikających z innych ustaw;
- 2) ścigania sprawców przestępstw i wykroczeń popełnionych na szkodę małoletnich lub wspólnie z nieletnimi;
- 3) ujawniania źródeł demoralizacji i przestępczości nieletnich;
- 4) ujawniania i rozpoznawania przypadków zaniedbań opiekuńczo-wychowawczych i podejmowania czynności w stosunku do małoletniego oraz jego rodziców lub opiekunów prawnych;
- 5) przekazywania do sądu rodzinnego informacji i materiałów w sprawach małoletnich i nieletnich, wskazujących na potrzebę wszczęcia postępowania przewidzianego na podstawie odrębnych przepisów;
- 6) podejmowania działań prewencyjnych ukierunkowanych na zapobieganie demoralizacji i przestępczości nieletnich;
- 7) inicjowania i prowadzenia wspólnie z organami państwowymi,

¹² Ustawa z dnia 6.04.1990 r. o Policji Dz.U.2011.287.1687 j.t.

¹³ Zarządzenie 1619 KGP z dnia 03.11.2010 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich, Dz.Urz.KGP.2010.11.64.

samorządowymi i organizacjami społecznymi działań profilaktycznych zmierzających do zapobiegania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz innym negatywnym zjawiskom społecznym, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń występujących wśród małoletnich;

8) współdziałania z przedstawicielami organów państwowych i samorządowych, organizacji społecznych oraz kościołów i związków wyznaniowych działających na rzecz wspierania małoletnich pokrzywdzonych w wyniku przestępstwa;

9) współdziałania z instytucjami i organizacjami zajmującymi się problematyką małoletnich i nieletnich.¹⁴

Jak wynika z treści regulacji zawartych w zarządzeniu, funkcjonariusze policji wykonują szereg czynności, które mają na celu zapobieganie demoralizacji i przestępczości nieletnich. W dużej mierze ciężar tych obowiązków przypisany został policjantom pionu prewencji - specjalistom ds. nieletnich i prewencji kryminalnej. Zajmują się oni głównie pracą o charakterze prewencyjnym lub profilaktycznym. W ramach swoich obowiązków policjanci pionu prewencji współpracują z innymi instytucjami, w tworzeniu lokalnych i ogólnopolskich programów profilaktycznych. Czynności w zakresie ścigania i wykrywania sprawców czynów karalnych zasadniczo stanowią zadanie policjantów pionów kryminalnych.

Funkcjonariusze policji zajmujący się problematyką nieletnich w ramach doskonalenia zawodowego odbywają kursy specjalistyczne (między innymi w Wyższej Szkole Policji w Szczytnie). W trakcie dwumiesięcznego kursu poszerzają swoją wiedzę i umiejętności w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich. Uczestnicy zajęć nabywają praktycznych umiejętności w zakresie planowania i prowadzenia spotkań profilaktycznych i współdziałania z innymi instytucjami.

4. PRAKTYCZNE ASPEKTY DZIAŁAŃ POLICJI

Kwestie związane z postępowaniem w sprawach nieletnich są niezwykle ważnym problemem nie tylko natury prawnej, ale przede wszystkim społecznej. Właściwa reakcja na negatywne zachowania młodych ludzi ze strony Policji lub innych podmiotów warunkuje kreowanie pożądaných zachowań nieletnich w przyszłości. To czy nieletni w swoim dorosłym ży-

¹⁴ Tamże, art. 7.

ciu stanie się praworządnym obywatelem, czy też powiększy grono oskarżonych o popełnienie przestępstwa, zależy w dużej mierze od właściwego zastosowania wobec niego środków przewidzianych w Ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich. Policjanci podejmujący działania ukierunkowane na nieletnich powinni mieć na uwadze efekt doraźny - w postaci zapewnienia bezpieczeństwa osobom będącym ofiarami negatywnych zachowań ze strony nieletnich oraz wymiar prewencyjny tych działań w dłuższej perspektywie.

Jakie są przyczyny wzrostu - w ostatnich latach - liczby ujawnianych czynów karalnych nieletnich? Można by wyciągnąć wniosek, że to ewidentny wzrost aktywności nieletnich sprawców. Jednak sprawa jest złożona. Analizując dane statystyczne dotyczące w szczególności wzrostu ujawnianych czynów karalnych nieletnich na przestrzeni lat 2009- 2010 (gdzie nastąpił blisko 17% nominalny wzrost ilości stwierdzonych czynów karalnych), ustalono, że przyczyny są co najmniej dwie. Jedna z nich to wzrost aktywności policjantów, a druga to prawdopodobny wzrost aktywności nieletnich. Jakie są proporcje tych czynników, trudno w jednoznaczny sposób wyrokować. Ale wydaje się, że zasadniczą z nich jest (przynajmniej na przełomie roku 2009-2010) wzrost aktywności policjantów w tym zakresie, wynikający z ich większego zaangażowania w ujawnianie tego rodzaju zachowań. Było to wynikiem motywowania policjantów przez przełożonych do tego rodzaju zaangażowania, co było następstwem określonych na lata 2010-2012 priorytetów Komendanta Głównego Policji. Priorytetem nr I, określonym na te lata, był: *wzrost zadowolenia obywateli z jakości pracy policjantów oraz eliminowania zachowań szczególnie uciążliwych społecznie.*

Z pragmatyki działań podejmowanych przez policjantów w codziennej służbie wynika, że łatwiej jest wykryć sprawcę i postawić zarzut dokonania czynu karalnego nieletniemu, aniżeli dorosłemu sprawcy przestępstwa. Czy dobrze się stało, że policjanci w szczególny sposób zainteresowali się środowiskiem nieletnich?

Biorąc pod uwagę bardzo drastyczny charakter niektórych zachowań, można stwierdzić, że podejmowanie interwencji w sytuacji zaistnienia takiego zdarzenia jest pożądane. Wątpliwości budzą jednak sytuacje, gdy na przykład w wyniku groźby przemocy wyrażonej w sposób wyłącznie werbalny koledze z młodszej klasy starsi uczniowie zabierają kanapkę czy też drobną kwotę pieniędzy. Z pozoru nic wielkiego się nie dzieje. Nie dochodzi do agresji fizycznej, szkoda materialna jest niewielka. To tak zwane „kanapkowe” wymuszenie rozbójnicze. U niektórych osób potrzeba inter-

wencji Policji w tej sytuacji budzi wątpliwości. Ale policjanci mają prawny obowiązek interweniowania także w takich sytuacjach.

Młodzi ludzie tego rodzaju czynów dopuszczają się niejednokrotnie, nie mając świadomości konsekwencji prawnych swoich zachowań – często z tym brakiem świadomości wchodzi w dorosłe życie, w którym naruszając te same normy, spotykają się z dużo poważniejszymi sankcjami, także w postaci kary pozbawienia wolności. Młody człowiek, który jako nieletni (w wieku od 13 do 17 lat) wchodzi w konflikt z normami społecznymi i prawnymi to w krótkiej perspektywie adept dorosłego przestępczego rzemiosła. Nagle przecież nie zmienia się jego stosunek do przestrzegania norm prawnych czy norm współżycia społecznego. Trzeba się więc nim interesować już wtedy, gdy zdradza pierwsze objawy braku szacunku dla zasad współżycia społecznego. To często sygnał, że w domu rodzinnym, szkole lub w grupie rówieśniczej funkcjonują negatywne wzorce, czy też mają miejsce niepożądane sytuacje. Istotna jest tutaj reakcja środowiska, niekoniecznie policji. Zaniedbania w wychowaniu młodych ludzi na tym etapie mogą przynieść w przyszłości konsekwencje trudne do oszacowania.

W kontekście tych rozważań wydaje się, że policjanci nie zawsze są osobami właściwymi do podejmowania interwencji na wczesnym etapie wchodzenia w konflikt z normami społecznym. Powinni na tym etapie współdziałać ze szkołą, rodziną jako jeden z podmiotów szerokiej formalnej bądź nieformalnej koalicji na rzecz przeciwdziałania patologiom wśród dzieci i młodzieży. Jeżeli do naruszania prawa przez ucznia dochodzi poza szkołą, w działaniach tych problemem bywa formalna wymiana informacji między Policją a szkołą. Z racji obowiązujących przepisów Policja nie ma prawa wprost informować szkoły o ujawnieniu nieletniego/ucznia, który wchodzi w konflikt z prawem (jest sprawcą rozboju, włamania, kradzieży, zgwałcenia, dealerem narkotyków).

Oczywistym wydaje się, że taka wiedza jest pedagogom potrzebna do skutecznego wdrażania działań profilaktycznych w kontekście chociażby bezpieczeństwa innych wychowanków. Być może dobrym rozwiązaniem byłyby formalnie funkcjonujące zespoły interdyscyplinarne na rzecz przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich składające się z przedstawicieli szkoły, policji, pomocy społecznej, służby zdrowia, wymiaru sprawiedliwości, organizacji pozarządowych i innych podmiotów, w ramach których dopuszczalna byłaby wymiana informacji o ujawnianych zagrożeniach, a także wspólne planowanie i podejmowanie dzia-

łań na rzecz przeciwdziałania im. Takie kompleksowe rozwiązanie od niedawna funkcjonuje w procedurach działań podejmowanych na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie¹⁵. W realizacji działań profilaktycznych w stosunku do nieletnich istotnym wydaje się ścisła współpraca podmiotów posiadających kompetencje i uprawnienia do realizacji tych zadań. Policja, choćby najsprawniejsza, nie jest w stanie sama zapobiegać przestępczości. Działalność profilaktyczna, polegająca między innymi na projektowaniu i realizacji programów profilaktycznych o zasięgu lokalnym i ogólnokrajowym, wymaga funkcjonowania spójnego systemu współpracy wielu instytucji.

Jednym z ogólnopolskich programów realizowanych przez policjantów jest rządowy program ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem Bezpieczniej”. Realizujący program policjanci podejmują działania w różnych obszarach szeroko pojętego bezpieczeństwa. W ramach programu funkcjonuje *Bank Dobrych Praktyk*, który jest bazą, w której gromadzone są informacje o sprawdzonych inicjatywach dotyczących poprawy bezpieczeństwa. W banku ewidencjonowane są programy prewencyjne i profilaktyczne realizowane przez policjantów na terenie całego kraju. Inicjatywę utworzenia banku informacji o programach profilaktycznych podjęła w roku 2003 Wyższa Szkoła Policji. Obecnie funkcjonujący *Bank Dobrych Praktyk* jest kontynuacją funkcjonującego wcześniej Centrum Monitorowania Inicjatyw Obywatelskich na rzecz Bezpieczeństwa Społeczności Lokalnych¹⁶.

Jednym z obszarów, w którym działania w ramach programu „Razem Bezpieczniej” podejmuje Policja, jest bezpieczeństwo w szkole. Przedsięwzięcie realizowane jest we współpracy z placówkami oświatowymi, a głównym celem jest kształtowanie wśród dzieci i młodzieży szkolnej właściwych postaw w zakresie kreowania własnego bezpieczeństwa. Poprzez organizowanie szkoleń i seminariów na temat istniejących zagrożeń i sposobów radzenia sobie z nimi funkcjonariusze Policji podnoszą poziom wiedzy uczniów, nauczycieli i rodziców w tym obszarze. W bezpośrednich kontaktach policjanci uczą młodzież, jak skutecznie radzić sobie w sytuacjach zagrożenia i jak ich unikać. Policjanci często aktywnie uczestniczą w spotkaniach rad pedagogicznych, gdzie następuje wymiana informacji na temat stanu bezpieczeństwa w rejonie szkoły.

15 Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, Dz.U. 05.180.1493 z późn. zm.

16 Zob. Urban, 2009, s. 78.

ZAKOŃCZENIE

W świetle przywołanych informacji i rozważań nad nimi zasadnym wydaje się zwrócenie uwagi na kilka, zdaniem autorów, zasadniczych kwestii dotyczących potrzeb i uwarunkowań angażowania się Policji w działania na rzecz przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich:

1. Niepokojąca jest struktura zachowań przestępczych nieletnich. Na tle ogólnego spadku liczby zachowań przestępczych (w roku 2011) uwagę zwraca wzrost liczby czynów karalnych popełnianych przez nieletnich - szczególnie w kategoriach dotkliwych społecznie zachowań, takich jak: przestępstwa rozbójnicze, spowodowanie uszczerbku na zdrowiu, udział w bójce i pobiciu;

2. Prawdopodobna przyczyna wzrostu liczby ujawnianych zachowań przestępczych nieletnich jest wypadkową dwóch czynników:

- większej aktywności policjantów wynikającej z priorytetów pracy Policji,
- większej aktywności młodych ludzi związanej z rosnącym brakiem szacunku dla wartości, norm prawnych, zasad współżycia społecznego;

3. Warto zwrócić uwagę na to, że na ogólną liczbę stwierdzanych czynów karalnych zasadniczo „pracują” tylko cztery roczniki młodych ludzi, a na pozostałą część populacja osób w wieku powyżej 17 lat, która jest zdecydowanie większa;

4. Młodzi ludzie to osoby znajdujące się na szczególnym etapie rozwoju, których postawy wobec wartości dopiero się kształtują i krystalizują. Istotne jest więc piętnowanie negatywnych i promowanie pozytywnych wzorców zachowań;

5. Zrównoważony rozwój młodego człowieka warunkowany jest jego bezpieczeństwem w wymiarze obiektywnym i subiektywnym. Każdy ma prawo do funkcjonowania wolnego od strachu przed staniem się ofiarą przestępstwa. To również powinni mieć na uwadze podejmujący działania w środowisku nieletnich;

6. Policjanci powinni zdawać sobie sprawę z wagi podejmowanych wobec nieletnich działań, posiadać właściwe przygotowanie mentalne i merytoryczne. Ważny jest więc właściwy dobór pracowników zajmujących się tą problematyką spośród osób mających predyspozycje do pracy z młodymi ludźmi. W pracy na rzecz nieletnich Policja powinna brać pod

uwagę efekty bieżące, ale także dłuższą perspektywę;

7. Z racji nacechowanych dużym poziomem agresji zachowań nieletnich Policja powinna nadal angażować się w działania związane ze ściganiem i zapobieganiem przestępczości nieletnich. W swoich działaniach powinna szeroko współpracować z innymi podmiotami, w szczególności w zakresie ujawniania negatywnych zachowań i wymiany informacji. Z doświadczeń wynika, że skutkuje to właściwym reagowaniem już na wczesnym etapie wchodzenia w sytuacje naruszania norm prawnych i społecznych przez nieletnich, co pozwala na podejmowanie działań ukierunkowanych nie tylko na skutki, ale także przyczyny przestępczych zachowań młodych ludzi.

BIBLIOGRAFIA

1. Korcyl-Wolska M. (2008), *Postępowanie w sprawach nieletnich*, Warszawa, Wolters Kluwer Polska.
2. Rajewska-de Mezer J., Twardowska Rajewska J. (2001), *Agresja i przemoc jako efekt niedostosowania społecznego nieletnich sprawców czynów przestępnych*, [w:] Binczycka-Anholcer M., *Przemoc i agresja jako problem zdrowia publicznego*, Warszawa, Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Higieny Psychiczej.
3. Stefański M. (2007), *Uspołecznienie Policji jako proces kształtowania poczucia bezpieczeństwa w środowisku lokalnym. Kierunki rozwoju służb prewencyjnych Policji w Polsce*, Szczytno, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji.
4. Urban A. (2009), *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, Warszawa, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
5. Wilkowska-Płóciennik A. (2011), *Postępowanie w sprawach nieletnich*, Warszawa, C. H. Back.
6. Zięba R. (2001), *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Scholar.

AKTY PRAWNE

1. Ustawa z dnia 6.04.1990 r. o Policji, Dz.U.2011.287.1687 j.t.
2. Ustawa z dnia 29.07.2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, Dz.U.05.180.1493 z późn. zm.
3. Ustawa z dn. 26.10.1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, Dz.U.2010.33.178 j.t. z późn. zm.

4. Ustawa z dnia 6.06.1997 r. Kodeks karny, Dz.U.1997.88.553, z późn. zm.
5. Zarządzenie 1619 KGP z dnia 03.11.2010 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich, Dz.Urz.KGP.2010.11.64.